

**АХМАД УУРХАЙЧДЫН ТЭТГЭВЭР, НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН АСУУДЛЫГ
ЗОХИЦУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН, ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ТУРШЛАГА**
(Мэдээлэл лавлагаа)

Р.Хатанбаатар, Г.Чулуун

1. Уурхайчин гэж хэн бэ?

Хүнд хортой нөхцөлийн жишиг (эталон) болохуйц онцгой таагүй орчинд явагддаг ажил мэргэжлийн тоонд газрын гүний хөдөлмөр тэргүүн ээлжинд орно. Уурхайчдын хөлс хүчээр эрдэс баялгийг олборлодог. Дэлхийн улс орнуудад газрын гүний нүүрсний уурхайн уурхайчдыг “хамгийн хүнд хортой аюултай нөхцөлд ажилладаг хүмүүс мөн” гэж үзсээр тооцсоор иржээ.

Уул уурхай ихтэй улс орнуудад уурхайчдыг дотор нь ялгамжтай нэрлэнэ. Нүүрсний гүний уурхайд ажиллагсадыг (дор жишээлсэн орнуудад) ихэвчлэн шахтёрууд гэх ба тэднээс бусад (газрын гүнд ба гадарга дээр ажилладаг) уурхайчдыг горнякууд гэнэ. Ерөнхий ойлголтын хүрээний энэ ялгааг тодруулбал, “шахтёр болгон горняк байдаг ч, горняк болгон шахтер биш” юм. Товчдоо, газрын гүнээс нүүрс олборлогч нар нь жинхэнэ шахтёрууд бөгөөд “аж үйлдвэрийн талхыг үйлдвэрлэгч” тэдгээр нүүрс олборлогчдыг, улмаар нийт уурхайчдыг бүхэлд нь төр засгийн зүгээс тусгайлан анхаарах явдал гадаадын улс орнуудад түгээмэл байсан, байдаг.

Уурхайчин гэж хэн бэ гэдгийг ерөнхий зургийн хэмжээнд тоймлох боломжтой. Уурхайчид ихэвчлэн уурхай дагасан хөдөөгийн жижгэвтэр тосгонд (тэрүүхэндээ цомхон) аж төрнө. Цалин хийснээрээ, бусдаас (харьцангуй) өндөр, амьдрал хангалуун. Тэд ажил мэргэжилдээ дурлаад сонгоод хүсээд уурхайчин болчихсон гэхээсээ илүү, оршин суугаа газарт нь өөр ажлын байр олдохгүй учраас арга буюу уурхайн захиргаа руу өргөдлөө бариад гуйгаад .. гүйгээд очсон улс байдаг. Гэр бүлээрээ шахуу ажилладаг удам дагасан уурхайчин олон бөгөөд эрхэлсэн ажил үйлсээрээ их төлөв бахархан гайхуулах хандлагатай, “улсдаа нүүрсээ, эхнэртээ цалингаа” гэсэн эрмэлзэл дүүрэн, амьдралд тэмүүлэмтгий, өөдрөг сайхан сэтгэлтэй, ажлын төлөө төрсөн, хийе бүтээе гэсэн хөдөлмөрийн хүмүүс юм.

Уурхайчдын боловсрол ерөнхий боловсролын сургууль, техник мэргэжлийн сургуулиас нэг их хэтэрдэггүй жишигтэй. Далайн эргийн наран шарлагын газарт уурхайчин хүнийг биен дээрх элдэв зураас сорвиор нь, бүгшүүлж ханиалгах, сөөнгөтөн паргатах үг яриагаар нь амархан таньж болдог гэх. Мэргэжлээс шалтгаалах өвчний улмаас урт насалдаггүй, үүнийгээ өөрснөө мэддэг. Уурхайчны хөдөлмөрийн хүнд хүчрийг эрчүүд нуруундаа үүрдэг албан ёсны жишигтэй. ЗХУ-д газрын гүнд эмэгтэй хүн ажиллахыг 1957 оноос эхлэн хуулиар хориглосон.

Нүүрс олборлолт ба хүний амь нас

- БНХАУ-ын нүүрсний уурхайнуудад ажлын нөхцөл хамгийн хүнд, хөдөлмөр хамгааллын талаасаа хамгийн аюултайд тооцогддог. 2009 онд хятадын нүүрсний уурхайнуудад 2600 хүн амь насаа алджээ.
- Уурхайн ослын дүн мэдээ улс орнуудад эрс ялгаатай. 2012 онд Уэльсийн уурхайд 4 хүн нас барсан нь тэндэхийн хэмжээсээр том аваарт орж байв.
- Донбассын уурхайн нүүрс олборлолтын хэмжээ 100 сая тн.-р яригдана. Украйны нүүрсний далд уурхайнууд хүний амь эрсдүүлсэн ослынхоо тоогоор хятадын уурхайнуудын дараа эрэмблэгддэг. Донбассын хэмжээнд олборлосон 1 сая тонн нүүрсний цаана 2.0 хүний амь “явж” байдаг бол хятадад энэ үзүүлэлт 2.6 -д хүрдэг.

Нийгэм хямралтай дайн байлдаантай (эсхүл төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн) үед уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнэ цэнэ “алтаар үнэлэгдэг” ч энэ нь уурхайчны хөдөлмөрийг байнга тийн үнэлэх баталгаа болж чаддаггүй.

Тоталитар дэглэмд хямд ажлын хүч олж уурхайн хүнд хүчир хөдөлмөрт хөлсгүй ажиллуулах бодлого сонирхолтой байсан нь түүх болоод үлджээ. Хожуу, хөгжингүй социализмд “орж” байх үед засаг төрийн зүгээс уурхайчдыг тусгайлан түлхүү харж үзэх явдал их байсныг зөвлөлтийн үеийн орос монгол уурхайчид дурсдаг. Хоорондоо тэд “битгий нэх, өөрснөө өгнө” гэж ярьдаг үе байсан .. энэ бол аман түүх юм.

“Ажилчин анги хамгийн тэргүүний” гэсэн сурталтай нийгэмд уурхайчдыг нийгмийн талаас нь хамгаалах асуудалд социалист бүх орны нам-засаг онцгой анхаарч байв. ЗХУ –ын үед (1989) кузбассын нэг уурхайд ээлжнээс буусан шахтёруудад нормын саван тараалгүй тасалдуулснаас болж “ажил хаялт” өрнөн, улмаар шаталж өргөжсөөр улсын хэмжээний том “аюул” болж байв.

Уурхайчдын аж байдал нийгмийнхээ хувьслыг дагаад цаг цагт өөр өөр өнгө төрхтэй байдаг. Гэсэн ч уурхайчид бахархал болсон ажил мэргэжлийнхээ нийгмийн үнэ цэнийг өндөрт тавьсаар, тавихын төлөө тэмцсээр иржээ. Энэ бүхэн эцсийн дүндээ хөдөлмөрийн бүтээмжийн төлөө, гэр бүл үр хүүхдийнхээ төлөө .. нийгмийн сайн сайхны төлөө байдаг.

Англид 1980 –аад онд Засгийн газар ба Уурхайчдын үйлдвэрчний эвлэлүүдийн хооронд ширүүн тэмцэл өрнөжээ. Ашиггүй ажилладаг нүүрсний [улсын] уурхайнуудыг хаах, хувьчлах арга хэмжээг авч явуулсан засгийн газрын зоримог ажиллагааг Английн уурхайчид зохион байгуулалттайгаар эсэргүүцэж, улс орон даяар [нийтдээ 29 сая хүн*өдрийн] ажил хаяж хэд хэдэн хүний амь эрсэдсэн ч тэмцэл нь амжилтанд хүрээгүй юм. Олон арван мянган уурхайчин ажлын байргүй үлдэж, 9750 хүн баривчлагдаж, 152 уурхайчин ял шийтгүүлж, алдагдалтай ажилладаг 100 гаран уурхай хаагджээ. Тэтчерийн засгийн газрын явуулсан гадаадаас импортын хямд нүүрс авах, нийгмийн халамжийг танах, ажилгүйдлийг бууруулах нэгдсэн цогц бодлогын хэрэгжилт эцсийн дүндээ эдийн засгийн өсөлт авчирсан түүхтэй юм.

2. Хамтын нөхөрлөлийн зарим орны гүний уурхайн бүс нутаг

УИХ-ын Байнгын хорооноос ирүүлсэн захиалгад, уурхайчдын тэтгэвэр, нийгмийн хамгааллын байдал хуучин социалист системийн орнуудад (эдүгээ) ямар байгааг тухайлан тодруулахыг дурдсан байв. Нүүрсний уурхай ихтэй бүс нутагт одоогийн украины донбасс (нүүрсний бассейн), оросын кузбасс, казахстаны зарим нутаг орно. Казахстаны уурхайнуудын ЗХУ-ын хэмжээнд эзлэх байр суурь ач холбогдол ямар хэмжээнд байсныг, тухайн үедээ “караганда бол оросын гуравдах уурын зуух” гэгдэж байснаас ч дам харагддаг.

Эдгээр бүс нутгийг уул уурхайн технологийн хөгжлийн талаас нь биш, уурхайчдын нийгмийн асуудлыг олон жил шийдэж ирсэн уламжлал туршлагын талаас нь харж байгаа юм. Уул-геологийн болон уур амьсгалын (крайный север г. м.) өөр нөхцөлтэй сав газруудын уурхайчдын асуудал өөр хэмжүүртэй, энд хамаарахгүй. Мөн, БНХАУ -ын гүний уурхайнуудад хөдөлмөрийн нөхцөл хангагдаагүй, эрсдэл ихтэй, аюутайд тооцогддог, тэндэхийн нийгэм төрийн тогтолцоо нь ч өөр билээ. Харин өндөр хөгжилтэй орнуудаас, ХБНГУ-д уурхайчдын тэтгэвэр тэтгэмжийн асуудлын эрх зүйн зохицуулалтыг энэхүү лавлагааны хүрээнд товч байдлаар авч үзэв.

Кузбасс тижээ нь сүүлийн жилүүдэд нүүрсийг ил аргаар олборлох явдал ихсэж байгаа нь тэнд шахтеруудын тоо цөөрөх, горнякуудын тоо нэмэгдэх шалтгаан болж байна. Монголчуудын хувьд шахтер нь ч уурхайчин, горняк нь ч мөн адил уурхайчин бөгөөд

дотоод нарийн ялгамж нь ажлын хүнд хортой нөхцөлд хамаарагдах ажил мэргэжлийн (засгийн газраас батлагдсан) жагсаалтаар зохицуулагддаг.

3. ХБНГУ-ын уурхайчны тэтгэвэр

Германы Нийгмийн хамгааллын тухай кодексийн VI дугаар дэвтрийн §35 (Sozialgesetzbuch VI - SGB VI) -д “тэтгэврийн нас 65” гэж заасан. Германы холбогдох хууль тогтоомжид, “уурхайчин [хүн] тодорхой болзол нөхцөлийг хангасан тохиолдолд, тэтгэврээ хугацааны хувьд наана тогтоолгож болно гэж заасан ч, тогтоолгох тэтгэврийн хэмжээг нь бусдаас ялгаатайгаар онцгойлон авч үздэггүй. Германы тэтгэврийн эрх зүйд, жишээ нь, хортой нөхцөлийн нэмэгдэл гэх мэт ойлголт хэрэглэдэггүй.

Дурдсан хуулийн §40-д зааснаар, уурхайчин нь нийтлэгээр тогтоосон хугацаанаас 5 жилийн өмнө тэтгэвэрт гарах эрхтэй гэжээ. Ингэхийн тулд, германы уурхайчин доорх болзлыг хангасан байна. Үүнд:

- 40 наснаас хойш, [уурхайчнаар] 10-аас доошгүй жил ажилласан байх;
- Тэтгэврийн даатгал (wartezeit)-ыг 25 жилээс багагүй хугацааны туршид төлсөн байх;

Харин, энэхүү wartezeit-д хөдөлмөрлөсөн жилээс гадна, тухайн хүн бодитойгоор ажиллаагүй ч гэсэн хуулийн журмын дагуу зохих татвараа төлж тушаасан бол бусад үе-хугацааг оруулж тооцдог. Жишээ нь,

- ажилгүйдлийн тэтгэмж авч байсан хугацаа,
- хүүхдээ асарч байсан хугацаа .. гэх мэт.

Германы Нийгмийн хамгааллын тухай кодексийн VI дугаар дэвтрийн §45 –ын 1 дэх абзацад “эрүүл мэндийн шалтгааны улмаас уурхайчны хөдөлмөрийг эрхлэх боломжгүй болсон, ажиллах чадвар нь доройтсон тохиолдолд [уурхайчинд] эмчийн магадлагаагаар эрт [60 наснаас ч өмнө] тэтгэвэр тогтоож болно гэж заажээ.

Германд, уурхайчны хөдөлмөрийн чадвар доройтсон бол уг хүн Бохуме хотод очиж уурхайчны тэтгэврийн асуудал эрхэлсэн удирдах Газарт хандана. Улсын хэмжээний энэ төв байгууллага уурхайчин бүрт оршин суугаа газрын харьяалал харгалзахгүй үйлчилнэ. Төвд хандсан хүн эрүүл мэндийн байдлыг илтгэх тодорхойлолт өгч, хөдөлмөрийн чадвар доройтсоны улмаас тэтгэвэр тогтоолгох тухай хүсэлтээ гаргана, тодорхой асуултуудтай анкет бөглөнө. Үүний дараа түүнийг эмчийн магадлангаар оруулдаг. Эмнэлгийн комиссын магадлангийн дүнг үндэслэж уг уурхайчны .. хугацаанаас нь өмнө тэтгэвэрт гаргах гарахгүйг шийднэ.

Германд, уурхайн ажилчин газрын гүн рүү ордоггүй бол түүнийг уурхайчин гэж үзэхгүй байх шинж хандлагатай юм. Өмнө өгүүлсэн зүйлс уурхайд ажилладаг нийт хүмүүст хамаагүй, зөвхөн газрын гүнд ажилладаг уурхайчдад зориулсан зохицуулалт. Германд, уурхайчны тэтгэврийг зөвхөн газрын гүнд ажилладаг хүмүүст тогтооно.

Дашрамд дурдахад, Англид, ахмадуудад 2013 - 2014 онд улсаас олгох үндсэн тэтгэврийн хэмжээ 7 хоногт 115.15 £ байгаа ба тэдний тэтгэврийн энэ хэмжээ цаашид жил болгон тодорхой хувиар автоматаар өсөх зохицуулалттай. *Англид уурхайчдын дундаж цалин жилд ~55000 £ байдаг.* Тэтгэврийн хэмжээг жил болгон өөрчилж нэмэхдээ улсын хэмжээний цалингийн жилийн дундаж өсөлт (процент), үнийн өсөлт (хэрэглээний үнийн индекс) зэргийг харгалзана. Тэтгэврийн хэмжээний жилийн өсөлт хамгийн багадаа 2,5% байх ерөнхий зохицуулалттай.

4. ОХУ-ын ахмад уурхайчдын тэтгэврийн өнөөгийн зарим байдал

ОХУ-ын Кемеров мужийн ахмад уурхайчдын тэтгэврийн нэмэлтийн хэмжээ 2014.5.01 -нээс автоматаар (900-1500 рублээр) буурч болзошгүй нөхцөл байдал үүссэн, буурч байгаа тухай “Кузнецкий рабочий” сэтгүүл мэдээлжээ. Ахмад уурхайчдын тэтгэврийн нэмэлт нь хувьсах чанартай хэмжигдэхүүн бөгөөд сар сард өөр өөр байх бололцоотой юм. Ахмад уурхайчдын тэтгэврийн нэмэлтийн дундаж хэмжээ, орост, 2014 оны 4 сард 2942 рубл. байсан бол 5 сард 1947 рубл. болж буурсан байна. Мөнгөний хэмжээг 3 сар тутамд (II, V, VIII, XI сарын 01 -нээр) шинэчлэх журамтай тул дурдсан бууралт эргээд эергээр өөрчлөгдөх боломжтой.

Ахмад уурхайчны тэтгэвэр дээр нэмэлт болгож өгдөг энэ мөнгө “доплата” нэртэй байгаа нь “хоцорсон дутсаныг гүйцээж өгөх, нөхөх” гэсэн үгчилсэн шууд утга илэрхийлдэг. Уурхайчны тэтгэврийн нэмэлтийг Улсын тэтгэврийн санд тусгайлан төвлөрүүлж хуваарилна. ОХУ –ын нүүрсний уурхайнууд тэтгэврийн санд татвар төлж шилжүүлэг хийнэ. Дурдсан тохиолдолд нүүрсний уурхайнуудын хийсэн шилжүүлгийн нийт хэмжээ өмнөхөөс мэдэгдэхүйц багассан нь тэтгэврийн нэмэгдэл буурах үндэс болсон байна.

ОХУ-ын Тэтгэврийн санд дотор тухайн зориулалтаар 436.2 сая рубл. төвлөрсний дийлэнхийг (80%, 349 сая рубль)-ийг нь кузбассын ай савд байршдаг нүүрсний уурхайнуудаас шилжүүлжээ. Тэтгэвэрт гарсан ахмад уурхайчдын тоо кузбассын хэмжээнд 28500 байдаг ч, тэтгэврийн зориулалтын санд (кузбассынхнаас голчлон) төвлөрүүлсэн дээрх мөнгийг бүх оросын хэмжээнд буюу бүх оросын нийт 62000 ахмад уурхайчны тэтгэврийн нэмэгдэлд зарцуулах зохицуулалттай юм. Тусгай зориулалтын санд уурхайнуудаас төвлөрүүлсэн хуримтлалын нийт хэмжээнээс хамаараад оросын ахмад уурхайчид 2014 оны V-VIII сард 527-3489 рублийн тэтгэврийн нэмэлт авч байна.

ОХУ-д, нүүрсний уурхайн шахтерууд тэтгэвэрт эрт гарах боломжтой. Холбооны улсын Тэтгэврийн тухай хууль (2001, №173-ФЗ, “О трудовых пенсиях в Российской Федерации”)-ийн 27 дугаар зүйлийн 1-ийн 11-т, “газрын гүнд ба ил уурхайд, уурхайн үндсэн (гол) мэргэжлээр ажлын бүтэн өдрөөр 20 жилээс доошгүй жил ажилласан хүнд өндөр насны тэтгэврийг нас харгалзахгүй тогтооно гэж заажээ. Уурхайн аврах ангийн болон нүүрсний биш уурхайн зарим мэргэжлийн хүмүүст тухайн ажлыг 25 жилээс доошгүй хугацаанд хийсэн бол тэднийг мөн адил нас харгалзахгүйгээр тэтгэвэрт гаргана.

Энэ хуулийн хэрэгжилтийг хангах үүднээс ОХУ-ын Засгийн газрын 2002 оны №537 тогтоол гаргаж, тэтгэвэр эрт тогтоолгох болзолд хамаарах уул уурхайн ажил мэргэжлийн нэрийн жагсаалтыг баталсан. Ажил мэргэжлийн жагсаалтыг энэ тогтоолоор батлахдаа ЗХУ-ын үеийн РСФСР-ийн Сайд нарын Зөвлөлийн 1991 оны 481 тогтоолоор баталсан хуучин жагсаалтыг ерөнхийд нь дагаж баримталжээ. Орост, олон жил уурхайд ажиллаж уурхайгаас тэтгэвэрт гарсан хирнээ тэтгэврийн доплата авдаггүй (гомдолтой үлдсэн) хүмүүс цөөнгүй байдаг.

Ахмад уурхайчдад тэтгэврийн доплата олгох асуудлыг ОХУ-д харьцангуй сүүлд, 2010 оны 4 сард Улсын Думаар хэлэлцэж хууль гаргаж шийдсэн. Хуульд зааснаар, уурхайн тодорхой ажил мэргэжлийн, нэгэнт тогтоолгосон хууль ёсны тэтгэврээ авч байгаа (нүүрсний уурхайн ахмад ажилчин) хүмүүст сар болгон тэтгэврийн нэмэлт олгоно. Уурхайчны тэтгэврийн нэмэлтийн эх үүсвэрийг нүүрсний уурхайнуудаас татварлан авч тэтгэврийн сангийн тусгай дансанд төвлөрүүлнэ.

ОХУ-д, эрт тэтгэвэр тогтоолгох эрх бүхий хүмүүсийн эгнээ хэт өргөн байна гэж үзэх явдал их гарч байгаа бөгөөд 2013 онд тэтгэврийн сангаас 4.2 трлн. руб. зарцуулсны 1.1 трлн. нь ажил үйлдвэрлэлийн хүнд хортой нөхцөлд ажиллаж хугацаанаасаа эрт тэтгэвэр

тогтоолгосон хүмүүст ногджээ. Уурхайчин, цэрэг армийнхан, онгоцны нисэгч .. нартай зэрэгцээд эмнэлэг, боловсрол, соёл урлагийн салбарын зарим ажил мэргэжлийнхэн ч эрт тэтгэвэрт тогтоолгох эрхээр хангагдсан байх нь элбэг. Тиймээс ОХУ-д, ойрын жилүүдэд эрт тэтгэвэрт гардаг хавтгайрсан явдлыг цэгцлэх, түүний хүрээг хумих бодлого чиглэлд шат шатны шийдвэр гаргагчдын анхаарал төвлөрөх болжээ. Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн зүгээс, уурхайчдын хөнгөлөлттэй (хугацааны хувьд наана тогтоолгох) тэтгэврийн уламжлалт эрхийг булааж буцааж авч болохгүй, тэд тэтгэврийн санд их төлж бага авдаг, авч амждаггүй, ихэнх нь 60 хүрэлгүй нас бардаг гэсэн эсрэг аргумент гаргадаг.

ОХУ-д 2014.01.01-нээс эхлэн “хөдөлмөрийн хүнд хортой нөхцөлд ажиллагсдын ээлжийн амралтыг (зарим хэсгийг) биеэр эдлүүлэлгүй, харилцан тохирч цалин хөлс өгч буцааж ажиллуулах явдал байгууллага, үйлдвэрлэл дээр их гардгийг хориглож болиулсан. Энэ нь ажил олгогч нарт ч, ажиллахыг хүсэгч талдаа ч аль алинд нь ашиггүй байдал үүсгэж байна гэж үзээд, жишээ нь, Кемеров мужийн уурхайчид улсын Ерөнхийлөгчдөө хандаж «бидэнд 3 сарын “хэрэггүй амралт” хэрэггүй, бидэнд мөнгө орлого илүү чухал» гэсэн агуулгатай хүсэлт захидал илгээжээ.

5. Казастан Улсын уурхайчдын тэтгэмж

Казахстан Улсын Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яамны суурь зохицуулалтын газрын дарга (Гульназ Карыбаев) –ын өгүүлснээр, казахстанд эдүгээ тэтгэврийн тогтолцооны реформ хийгдэх бэлтгэл ажил явагдаж, уг шинэчлэлийн асуудалд нэгдсэн бодлогоор цогц байдлаар хандах зарчим баримталж байна.

Тэтгэврийг асуудлын комплекс байдлаар харж тусгайлан судлах, концепц боловсруулах, шийдвэрийн төсөл бэлтгэх үүрэгтэй Комисс томилогдон ажиллаж байна. Уурхайчдын тэтгэврийг болон ахмад уурхайчдын тэтгэврийн нэмэгдлийг тусад нь тухайлж авч үзэх эсэх талаар одоогийн байдлаар тодорхой зүйл Комисс дээр яригдаагүй байна.

Казахстан Улсын № 414-І дугаарт хууль (1999)-ийн дагуу, казахтанд, уул уурхайн онцгой хүнд хортой нөхцөлд ажиллаж байсан, хөнгөлөлттэй нөхцөлөөр тэтгэвэрт гарсан (1998.01.01 өмнө хуульд заасан болзол нөхцөлийг хангасан) хүмүүст сар бүр улсаас тусгай тэтгэмж өгдөг. Тэтгэмжийг улсын төсвөөс гаргана. Олгох тэтгэмжийн хэмжээ тухайн хүний авч байсан цалингийн хэмжээтэй уялдана.

Казахстаны холбогдох хууль тогтоомжид зааснаар доорх категорийн хүмүүс тусгай тэтгэмжид хамрагдана. Үүнд:

- 53 нас хүрсэн, нийт 20-оос доошгүй жил ажилласан, үүнээс 10-аас доошгүй жилийг нь уурхайн хүнд хотой нөхцөлд өнгөрүүлсэн эрэгтэй;
- 48 нас хүрсэн, нийт 15-аас доошгүй жил ажилласан, үүнээс 7.5 жилийг нь хүнд ба хортой нөхцөлд өнгөрүүлсэн эмэгтэй;

Энэ хууль чухам ямар ажил мэргэжлээр ажилласан хүмүүст хамаарахыг буюу ажлын хүнд хортой нөхцөлтэй гэдэгт ямар ажил мэргэжил тооцогдохыг Засгийн газрын тогтоол (Жагсаалт №1 ба Жагсаалт №2)-оор тодотгожээ.

Тэтгэврийн нэмэлт авах эрх үүссэн уурхайчин холбогдох байгууллагад хүсэлтээ гаргах бөгөөд хүсэлтийг 5 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Эрх бүхий байгууллагаас тухайн хүсэлт гаргасан хүнд татгалзсан хариу өгөх тохиолдолд албан бичиг үйлдэж, татгалзах болсон үндэслэл шалтгааныг тодорхой дурдан, өмнө нь хавсаргаж ирүүлсэн бичиг баримтыг тоо ёсоор эзэнд нь буцаан өгнө.

Улсын тусгай тэтгэмжийг хэмжээг тогтоохдоо “сарын тооцооны үзүүлэлт (СТҮ)” –ийг жишиг нэгж болгон авч түүнийг хуульд заасан хэмжээгээр үржүүлж бодно. Тэтгэмжийн хэмжээг товчоор жишээ нь 9СТҮ гэвэл, сарын тооцооны үзүүлэлтийг 9 –өөр үржүүлнэ гэсэн утгатай. 9СТҮ нь 2013 онд 15579 тэнге, 8МРП нь 13848 тэнге болж байв. Эдгээрийг, казахстанд 2014.01.01 –нээс мөрдсөн амьжиргааны баталгаажих доод түвшний үзүүлэлт (19966 тенге) –тэй харьцуулан жишиг баримжаалах боломжтой.

Тэтгэмж авагч нь нийтлэгээр мөрдөх тэтгэвэрийн насанд хүрмэгцээ, тэтгэврээ дахин тогтоолгох, эсхүл, авч байгаа одоогийн тэтгэмжээ хэвээр үргэлжлүүлэхийн аль нэгийг өөрөө сонгож шийднэ.

Өнөөдөр ахмад уурхайчдын тэтгэврийн байдал казахстанд хангалтай хэмжээнд байж чадахгүй байна. Саяхан казахстаны Зыряновскийн акиматын ордны өмнө 1998 онд тэтгэвэртээ гарсан хэсэг ахмад уурхайчин (горнякууд) өөрсдийн авч байгаа тэтгэвэр тэтгэмжээ нэмүүлэх зорилгоор эсэргүүцлийн акц зохион байгуулж байв. ЗХУ-ын үед казахстанд уурхайчны ажил мэргэжил хамгийн өндөр цалинтайд тооцогдож, тэтгэвэрт гарсан уурхайчны авдаг тэтгэврийн хэмжээ улсын дундаж цалингаас давж байсан удаатай. Казахстанд [үндсэн мэргэжлийн] уурхайчин хүний ээлжийн амралтын хугацаа ажлын 66 хоног байна.

6. Украин Улсын уурхайчны хөдөлмөрийн үнэ цэнийг өргөх арга хэмжээний тухай хууль

Украины парламент энэхүү (N 1564-VI) хуулийг 2008 оны IX сард баталжээ. Уурхайн хөдөлмөрийн үнэлэмжийг өсгөх, уурхайчдын нийгэм ахуйн асуудалд төр засгаас бодлогоор анхаарах, тэдний цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх зорилгоор уг хуулийг гаргасан.

Хуулийн үйлчлэлийн хүрээг зөвхөн нүүрсний уурхайнуудаар хязгаарлаагүй, төмрийн хүдэр, өнгөт, ховор металлын, марганец, ураны уурхайн “ажлын бүтэн цагаар ажилладаг” гол мэргэжлийн ба уурхайн аврах ангийн ажилчдыг (хүнд хортой нөхцөлтэй ажил мэргэжлийн жагсаалт №1-ийн дагуу) хамааруулсан.

Уурхайчны хөдөлмөрийн үнэ цэнийг өргөх арга хэмжээний тухай энэхүү хуулийн агуулгад одоо ажиллаж байгаа уурхайчныг аж амьдралын зарим асуудлыг төр засгийн зүгээс системтэй анхаарч байх тодорхой заалтууд туссан. Харин агуулгад нь нэгэнт тэтгэвэртээ гарсан ахмад уурхайчинд хамаарах зүйл заалт харьцангуй бага юм.

Хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2-т, “хүнд хортой нөхцөлд хамаарах мэргэжлээр ажиллаж байгаад хөдөлмөрийн чадвараа алдсан, уурхайн ослоор нас барсан уурхайчны ар гэр (гэр бүлийн гишүүд)-т тэдний байр сууцны нөхцөлийг сайжруулах, орон байр олгоход гарах зардлыг улсын төсвөөс хариуцах тухай заасан. Хуульд “уурхайчны гэр бүлийн гишүүн” гэснийг тодотгож тайлбарласан байна. Их дээд сургуульд элсэн өдрийн ангид сурч байгаа оюутан хүүхдийг нь 23 нас хүртэл нь уурхайчны гэр бүлийн гишүүн гэж үзнэ. Гүний уурхайд 15 жил ажилласан уурхайчны их дээд сургуульд элссэн хүүхдийн сургалтын төлбөрийг улсын ба орон нутгийн төсвөөс төлөх тухай заалт бий.

Үйлдвэрлэлийн ослоор нас барсан уурхайчны ар гэрт тэжээгчээ алдсаны тэтгэмж олгохдоо хөдөрмөрийн чадваргүй гишүүдийн тоогоор амьжиргааны баталгаажих доод түшингийн жишгээр тооцно. Нөхөн олговрын тухай заалттай, хэмжээг нь засгийн газраас тогтоодог. Уурхайчдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэхэд шаардагдах санхүүжилтийг улсын ба орон нутгийн төсвөөс, үйлдвэрийн хөрөнгөнөөс болон хуулиар хориглоогүй эх үүсвэрээс шийдэж болдог.

Украинд, уурхайчны тэтгэврийн доод хэмжээ (хамгийн сүүлд) 2013.12.01 -ээс 165 гривенээр нэмэгдэж 2847 грн. болсныг украины нүүрсний салбарын ажилтнуудын үйлдвэрчний нэгдсэн эвлэлийн хэвлэлийн албанаас мэдээлжээ. Улсын хэмжээнд тэтгэврийн доод хэмжээ 949 грн., цалин хөлсний доод хэмжээ 1218 грн. байдаг. Украинд, шахтерууд ба горнякуудын тэтгэврийн хэмжээ амьжиргааны баталгаажих доод түвшинг 3 дахин нугалснаас бага байх учиргүйг эрх зүйн талаас нь хуульчлан баталгаажуулсан.

* * *